

Les amistats lleials d'Àngel Planells

La història de l'art gironí és bastant procliu als artistes maltractats, marginals i oblidats. Què en sabríem, de Josep Aragay, si no ens l'hagués rescatat Xavier Castanyer? O del bohemí magnífic que va ser Ramon Pichot, sense la tesi doctoral que li ha dedicat Isabel Fabregat? O de Joan Massanet, o Virgili Vallmajó, o Jesús Carles de Vilallonga, en el cas que gent de fora no ens els haguessin ajudat a revalorar? I de Leonci Quera, Joan Puig Manera o Joaquim Llucià, sobre els quals unes quantes exposicions volenteroses han projectat una mica de llum? N'hi ha d'altres, en canvi, que, havent emergit d'un túnel fosc, viuen un moment d'eufòria, extasiem els experts, enamoren els profans, congreguen homenatges i, un cop ben xarbotats, se'n tornen al forat. És el cas d'Àngel Planells (1901-1989), segurament el més conegut dels nostres artistes desconeguts.

Planells era aquella «puceta» que a penes feia pessigolles a l'aixella de Salvador Dalí, en l'admirable descripció que va fer-ne el seu nebot, el pastisser Joan Planells, però una puça tenaç. La llegenda del fill del flequer de Cadaqués, inculte i solitari, que va sotragar el jove Dalí amb uns dibuixos que rivalitzaven en inventiva i desinhibició amb els dels refinats surrealistes de París, potser avui costaria de sostenir, però el cas és que des de la primera trobada va néixer una complicitat que Dalí no tardaria a defraudar i que projectaria sempre més damunt Planells l'ombra ominosa, no del pioner, sinó del pupil submís. A Planells, Dalí li va fer molt de bé i també molt de mal. Va ser ell qui el va posar en contacte amb els artistes i les revistes de l'avantguarda, qui va intercedir davant Josep Dalmau perquè li obrís les portes de la seva galeria, qui va esmentar el seu nom perquè formés part de l'Exposició Internacional Surrealista de Londres. En el seu paper de tutor, però, la veritat és que era bastant negligent: vivia a l'estranger, era lacònic en les cartes, sempre donava allargues i tenia inclinació a faltar a la paraula donada. El fet que Planells aviat preferís buscar suports més lleials, sobretot el de Sebastià Gasch, no va impedir que la crítica l'empetitís i baquetegés durant anys, els mateixos que va durar el franquisme, un mal molt pitjor, ben mirat, que una amistat fallida.

No és casual que la recuperació del bondadós Planells, obligat durant la postguerra a sobreviure a base de pintura comercial i de despatxar confits i melindros, es produís a partir de 1975. El redescobriment va ser exultant i entenedidor. Ja vellet, ell ho perdonava tot, fins i tot l'escarni, fins i tot l'oblit. El va començar a reivindicar René Metràs i, darre d'ell, s'hi van afegir Rafael Santos Torroella, Joan Brossa, Jordi Gimferrer, Jaume Fàbrega; fins i tot Roberto Bolaño i Miquel Pairoli. Però, per damunt de tots, Josep Bota-Gibert, un discret inspector d'Ensenyament a qui es deuen els millors estudis sobre Planells. Quina companyia més excel·lent. El van nomenar fill predilecte de Cadaqués, el van fer pregoner de la festa de Blanes, li van retre honors de tòtem vivent i, a la seva mort, es va instituir a Blanes una fundació amb el seu nom que el 2004 promouria l'antològica més important de la seva obra. I bé, de tota aquella efervescència ja no en queda res —ni tan sols la fundació, extingida sense fer soroll fa cinc anys—, ni Bota-Gibert, que va morir el febrer passat en un silenci semblant. Haurem d'esperar que un altre cataclisme torni a fer emergir el món fantàstic de Planells. I mentrestant podem preguntar-nos: la sort d'un artista depèn del valor de la seva obra o de l'elecció de bons amics?

